

**On the representation of conceptual metaphors of time
in selected narratives of the Holy Quran: A cognitive
approach to narrative discourse of the Quran.**

Reza Rezaei^{*1}, Zahra Baridi², Mozhgan Hooshmand³

Received: 26/03/2024
Accepted: 31/10/2024

* Corresponding Author's E-mail:
Reza.rezaei1@yu.ac.ir

Abstract

Cognitive linguistics is one of the branches of contemporary linguistics that offers new methods for analyzing various texts, including religious texts, with a particular focus on the Quran. One of these methods is the use of theories of conceptual metaphors proposed by Lakoff and Johnson (1980). The present research aims to identify the conceptual metaphors of time in selected narratives from the Holy Quran, relying on eight surahs (Dhahr, Yusuf, Juma, Falaq, Zuhi, Lail, Fajr, Asr), which primarily focus on the concept of time in various ways. Research method is decriptive, analytical and all data have been extracted from *Jami al –Tafasir Nour*. The representation of these metaphors makes you understand the resurrection better, because according to the theory of conceptual metaphors, man thinks metaphorically. After examining the verses of the surahs mentioned in the Quran in terms of the use of conceptual metaphors of time from the cognitive semantics theoretical framework, the researchers successfully extracted conceptual metaphors of time. The results

1 .Assistant Professor of Linguistics, Yasouj University, Yasouj, Iran.

<https://orcid.org/0000-0002-7636-6135>

2 . M.A Graduate student in Geneal Linguistics, Yasouj University, Yasouj, Iran.

<https://orcid.org/0009-0003-6258-2034>

3 .Assistant Professor of Linguistics, Yasouj University, Yasouj, Iran.

<https://orcid.org/0000-0002-0250-3870>

indicate that the most frequent metaphors used in these narratives are ontological metaphors that refer to the Day of Resurrection.

Keyword: cognitive semantics, conceptual metaphors, time, Quranic narratives

1.Introduction

Cognitive linguistics consists of two fields: cognitive semantics and the study of grammar. Cognitive semantics is a part of cognitive linguistics and is considered the scientific study of “meaning.” Cognitive semantics emerged around 1980 as a part of cognitive linguistics and has become a prominent research area in linguistics. This field includes various theories such as conceptual metaphor, categorization, conceptual blending, and others. In the theory of “conceptual metaphor,” a new definition of metaphor is proposed, according to which metaphor is not limited to language or words but rather constitutes a major part of human cognitive processes. (Habibi, Fattahizadeh & Afrashi, 2020: 17). From the perspective of cognitive semanticists, humans store the experiences they acquire from their environment in the mind as concepts. These concepts are used for communication with others and, more importantly, for thinking; therefore, they must be conventional. Langacker (1987) stated that he has accepted Saussure’s concept of the linguistic sign in his studies, with the difference that Saussure applied the sign at the word level, while Langacker (1987) generalized this concept to larger units up to the sentence level. The fundamental idea of cognitive semanticists is that linguistic knowledge is part of general human cognition. Given the productivity of conceptual metaphors of time in the Holy Quran, which have a high frequency in religious texts, the present study examines the metaphors of time in eight Surahs named Dahr, Jumu’ah, Fajr, Layl, Duha, ‘Asr, Falaq, and Yusuf in the Quran within the framework of cognitive linguistics. It is worth mentioning that no research has yet been conducted in this regard, thereby highlighting the necessity of this study. Hence, the main issue of the present

research is to analyze the semantic and conceptual mechanisms of metaphorical structures of time in the narratives of the Holy Quran within the framework of cognitive semantics, and therefore, it is considered an innovative study. The main aim of this research is to analyze and categorize the types of conceptual metaphors of time in explaining the semantic-conceptual structure of time in the Holy Quran. The research questions are as follows: 1. How is the metaphorical conceptualization of time formed in the Holy Quran? 2. Among the conceptual metaphors related to time, which ones have the highest frequency of occurrence?

2.Literature review

Since the background of research in cognitive semantics is vast and beyond the scope of this study, the present work focuses on analyzing conceptual metaphors in the Qur'an within the framework of cognitive linguistics and semantics, aiming to classify cognitive meanings in selected verses.

- Hejazi et al. (2017) studied movement metaphors in the Qur'an. They found that verbs such as *jā'a*, *atā*, *taba*, *arsal*, *anzala*, *hudā*, and *ḍalāl* serve as source domains for understanding abstract concepts like revelation, prophecy, blessing, misguidance, resurrection, punishment, death, and actions. These metaphors are unified under the core metaphor "*Life is a journey.*"
- Amini et al. (2018) analyzed the conceptualization of "good deeds" in the Qur'an, examining how metaphor structures shape the understanding of virtuous acts.
- Talebi Anvari et al. (2018) explored similarity-based metaphors in the last eleven parts of the Qur'an. They categorized metaphors into domains of social life, nature, and the mind, distinguishing between apparent similarities (perceptual) and non-apparent similarities (behavioral or abstract patterns). They found a dominance of nature-based metaphors, reflecting the Arabs' natural environment.

-
- Ghaemi & Zolfaghari (2019) investigated time metaphors in the Qur'an, showing that time as an abstract concept is conceptualized through ontological, directional, and motion metaphors, often grounded in source domains like body, object, path, place, and container.
 - Habibi et al. (2020) compared metaphors of “word” (kalima) and “speech” (qawl) in the Qur'an, showing how they draw on domains of objects, containers, and motion. They highlight how abstract concepts like creation and divine judgment are conceptualized via human experiences of speech.
 - Shadman et al. (2021) studied conceptual metaphors in the translation of *Sahifa Sajjadiya* using Lakoff and Johnson's model, showing that translators employed different strategies: some used creative metaphors, others rendered abstract ideas without metaphor.
 - Khan & Ali (2021) reviewed theories of metaphor interpretation in the Qur'an. They argued that linguistic approaches often miss conceptual depth, while cognitive approaches neglect rhetorical beauty. They called for a combined framework.
 - Siregar et al. (2021) examined metaphors in the English translation of Surah al-Nisa, showing how abstract divine guidance is conveyed through concrete metaphorical expressions.
 - Ahmad (2022) studied directional metaphors in the Qur'an, especially *upward vs. downward motion*, concluding that such metaphors are largely universal due to shared cognitive bases between Arabic and English.
 - Amraei (2022) analyzed motion metaphors in the Qur'an (e.g., *min* and *fī*), using cognitive linguistics to show how image schemas based on human sensory-motor experience structure meaning.

Theoretical Framework

Time is an abstract concept that has long been defined in many ways. Linguists describe it as something that can be more or less (Mousavi Karimi, 2000, p. 93).

In Western philosophy, most philosophers regard the characteristics of time as relative, sequential, constant, and changeable. Aristotle considered time as the number of movements based on before and after. He further argued that time is the measure of movement, numbered for comparison with the definition of motion (Mousavi Karimi, 2000, p. 95). Kant, however, held a different view: for him, time does not exist outside the framework of the mind but is a form imposed by the mind on things (Mousavi Karimi, 2000, p. 99).

For Aristotle, time is based on movement and change and is measurable. He defined it as “the number of movements in respect of before and after” (Aristotle, 1984: 160). He also argued that time is tied to human perception; without the mind to count movement, time would not exist (Copleston, 2001: 1369, cited in Shokri, 2017).

Lakoff and Johnson (1980) see time as a complex and rich concept that is not conceptualized on its own but largely through metaphor. They argue that even if time exists objectively, we cannot observe it directly; instead, we understand it through regular events, metaphor, and analogy. Our conception of time depends on movement, space, and events. Conceptual metaphor, in this sense, is the understanding of one conceptual domain in terms of another, and it is embodied in human experience, expressed through language.

Lakoff and Johnson outline features of conceptual metaphors:

1. Metaphor belongs to thought, not just words.
2. Its function is to facilitate understanding, not only for artistic or aesthetic purposes.
3. It is not necessarily based on similarity.
4. Ordinary people use metaphors in daily life, not only poets or artists.
5. Metaphor is a mental operation as well as an aesthetic one.

In analyzing conceptual metaphors, the notions of source domain, target domain, and mapping are applied.

- The source domain is more concrete and conventional.
- The target domain is more abstract (Lakoff & Johnson, 1980).
- Mapping refers to systematic correspondences between these domains.

Cognitive linguists classify conceptual metaphors into three main types: ontological, structural, and orientational.

- Orientational metaphors are grounded in spatial orientation (up, down, forward, back, deep, shallow, central, peripheral). For example, in English, happiness is oriented as “up.” These orientations are culturally shaped but based on physical experience.
- Ontological metaphors allow us to understand events, feelings, and ideas as objects or entities, often by giving human qualities to non-human concepts.
- Structural metaphors involve organizing one concept in terms of another, highlighting and hiding different aspects of meaning.

Among the most common metaphors for conceptualizing time are metaphors that treat time as space, an object, a valuable resource, a container, a force, or motion. These metaphors serve as the basis for the corpus analysis of the present study (Evans & Green, 2006; Evans, 2013).

4. Research methodology

The present research is descriptive-analytical and examines the conceptual metaphors of time in selected narratives from the Holy Qur'an. The method of this study is corpus-based analysis, which includes surahs from the Qur'an extracted from the Comprehensive Qur'an Database. The sample corpus consists of eight surahs, namely *Al-Insan*, *Al-Jumu'ah*, *Al-Fajr*, *Al-Layl*, *Al-Duha*, *Al-'Asr*, *Al-Falaq*, and *Yusuf*, in which the element of time is particularly prominent. This research also makes use of the *Noor Comprehensive Interpretation Software, version 3* (which contains 572 titles in 2,413 volumes,

including: the complete text of the Holy Qur'an and 452 Persian and Arabic commentaries in 2,092 volumes). The purpose of using this software was to avoid any incorrect, personal, or subjective interpretation of the Qur'anic text, and it has proven to be highly effective in the analysis.

5. Results and Discussion

The results of this study, based on the categorization of conceptual metaphors of time and their frequency, showed that time in the narratives of the Qur'an can be understood in two senses. Time related to this world is employed in its conventional meaning, i.e., as a measure of motion, while time pertaining to the intermediate world (*Barzakh*) and the Hereafter functions differently. In other words, worldly time shares both verbal and conceptual meaning with the conventional sense of time, whereas in the supra-material realm it only shares a verbal similarity.

On the other hand, the verses concerning time in this world are divided into two groups:

First group: In many of these verses, diverse components of time are mentioned. These temporal divisions are categorized either qualitatively—such as morning, evening, dawn, etc.—or quantitatively—such as day, week, month, year, etc.—and also in terms of temporal progression (yesterday, today, tomorrow).

Second group: Verses that describe the duration of creation. In these verses, the creation of the world is said to have taken six days. All such verses indicate the gradual emergence of the universe.

Similarly, verses regarding the intermediate world (*Barzakh*), where temporal metaphors are used, fall into two categories: (1) verses in which the duration of *Barzakh* is questioned, and (2) verses that appear to indicate the existence of limited temporal elements such as night and day.

Verses concerning time in the Hereafter are divided into three categories: (1) verses referring to the time of Resurrection, (2) verses

discussing the duration of the Resurrection, and (3) verses depicting finite temporal elements such as day and night.

From the verses analyzed in the studied surahs, and in their broader discourse, it can be concluded that time in this world depends on motion and the speed of physical bodies, maintaining a direct relationship: the greater the movement, the longer the measurable time. However, time in *Barzakh* and the Hereafter depends on the degree of separation from matter and materiality, also in a direct relationship: the greater the detachment, the greater the elapsed time, and vice versa.

A close examination of Qur'anic narratives in this study shows that questioning the duration of stay in *Barzakh* indicates that, although time exists there, it operates in a non-conventional sense, since its measure depends on the extent of human detachment from materiality. Because *Barzakh* lies between the material world and the immaterial Hereafter—essentially a continuation of worldly life where the link between soul and matter is not immediately severed—the degree of detachment, and consequently time, is less than in the Hereafter. Thus, in *Barzakh*, the perception of the passage of time exists in a non-conventional way, varying according to the extent of people's detachment from matter. In other words, the more one is attached to matter, the more strongly one perceives the passage of time; the greater the detachment, the more fully one is encompassed by timelessness. One's degree and manner of detachment are determined by one's deeds in this world.

It is noteworthy that references to the duration of people's stay in the Resurrection suggest that the Hereafter too is not devoid of time, and like *Barzakh*, the perception of time there depends on individual detachment. According to these verses, some—such as the disbelievers—experience time as long and extended, while others—like the believers—perceive it as fleeting, like the blink of an eye.

Furthermore, regarding the existence of time in the supra-material realms of *Barzakh* and the Hereafter, two opposing views emerge: one

affirms their trans-temporal nature, while the other asserts their temporality. Based on the verses analyzed, the material world represents fixed temporal reality that corresponds to truth and falsehood in the metaphysical world. The role of space in representing time within the metaphors of Qur'anic narratives is also undeniable, clearly reflected in verses announcing the nearness of the Resurrection. Time can, on the one hand, be imagined as a place we move toward, and on the other, as a moving body that advances toward us while we remain fixed observers. Time thus has the capacity to be personified, animated, and to generate multiple analogies—a capacity evident throughout the verses of the Holy Qur'an.

The findings of this study confirm that conceptual metaphors of time are largely ontological metaphors. Dimensions such as volume, gender, form, weight, distance, and surface are mapped onto concepts like the world, sin, disbelief, faith, and others, producing novel meanings. In these metaphors, characteristics such as weight, shape, form, dimension, and surface are taken as source domains, while the target domains represent abstract concepts like knowledge, life, truth, falsehood, and sin.

دوفصلنامه روایت‌شناسی

سال ۹، شماره ۱۸، پاییز و زمستان ۱۴۰۴، صص ۳۶۲-۴۰۵

مقاله پژوهشی

بازنمایی معنی‌شناختی استعاره‌های مفهومی زمان در روایاتی منتخب از

قرآن کریم: رویکردی شناختی به گفتمان روایی قرآن

رضا رضایی*^۱، زهرا بریدی^۲، مژگان هوشمند^۳

(دریافت: ۱۴۰۳/۰۱/۰۷ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۱۰)

چکیده

زبان‌شناسی شناختی یکی از شاخه‌های زبان‌شناسی معاصر است که روش‌های نوینی را جهت تحلیل متون متفاوت از جمله متون دینی و به‌خصوص قرآن فراهم آورده است. یکی از این روش‌ها کاربرد نظریه استعاره‌های مفهومی است که توسط لیکاف و جانسون (۱۹۸۰) مطرح شده است. پژوهش حاضر به دنبال یافتن استعاره‌های مفهومی زمان در هشت سوره قرآن کریم (دهر، یوسف، جمعه، فلق، ضحی، لیل، فجر، عصر) که سراسر از معاد بحث می‌کنند بوده تا به این وسیله نشان دهد که مفاهیم و استعارات به کاررفته در این سوره باعث درک بهتر از معاد می‌شود، چراکه طبق نظریه استعاره‌های مفهومی، مبنای تفکر انسان استعاری است. روش تحقیق توصیفی - تحلیلی است و داده‌ها از پایگاه جامع قرآن استخراج و بر مبنای تفاسیر

۱. استادیار زبان‌شناسی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران (نویسنده مسئول)

*Reza.rezaei1@yu.ac.ir

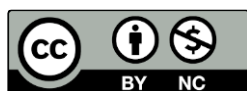
<https://orcid.org/0000-0002-7636-6135>

۲. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران

<https://orcid.org/0009-0003-6258-2034>

۳. استادیار زبان‌شناسی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران

<https://orcid.org/0000-0002-0250-3870>

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY - NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

نرم‌افزار جامع‌التفاسیر نور نسخه ۳ تحلیل شده‌اند. نگارندگان پس از بررسی آیات سوره‌های قرآن از نظر کاربرد استعاره‌های مفهومی زمان از منظر ارکان و طبقه‌بندی شناختی از استعاره‌ها، موفق به استخراج استعاره‌های مفهومی زمان شدند. نتایج حاکی از آن است که بیشترین استعاره‌های به کار رفته در این پژوهش استعاره‌های هستی‌شناسی هستند که به روز قیامت و معاد اشاره دارند. از میان رایج‌ترین شیوه‌ها در مفهوم‌سازی زمان می‌توان به مفهوم‌سازی آن در قالب مکان و شیء اشاره کرد و انواع حوزه مبدأ برای آن را به عنوان شیء بارزش، مکان، حرکت، جان‌بخشی، نیرو، وقت، ظرف می‌توان در نظر گرفت.

واژه‌های کلیدی: معناشناسی شناختی، استعاره‌های مفهومی، زمان، روایات قرآنی.

۱. مقدمه

زبان‌شناسی شناختی مشتمل بر دو حوزه معناشناسی شناختی و مطالعه دستورزبان است. معناشناسی شناختی بخشی از علم زبان‌شناسی شناختی است و مطالعه علمی «معنا» به شمار می‌رود. معناشناسی شناختی الگویی است که حدود سال ۱۹۸۰ در قالب بخشی از زبان‌شناسی شناختی پدید آمد و به زمینه پژوهشی برجسته‌ای در زبان‌شناسی تبدیل شده است. این علم مشتمل بر نظریه‌های مختلفی مانند استعاره مفهومی، مقوله‌بندی، آمیختگی مفهومی و جز آن است. در نظریه «استعاره مفهومی»^۱ تعریف نوینی از استعاره ارائه می‌شود که بر اساس آن، استعاره منحصر به زبان، یعنی واژه‌ها نیست، بلکه بخش عمده‌ای از فرایندهای فکری انسان، استعاری است (حبیبی و همکاران، ۱۳۹۹، ص. ۱۷).

از نظر معناشناسان شناختی انسان تجربه‌هایی را که از محیط اطراف خود کسب می‌کند در ذهن به صورت مفاهیم ذخیره می‌کند. این مفاهیم برای برقراری ارتباط با دیگران و از همه مهم‌تر، برای تفکر مورد استفاده قرار می‌گیرند؛ بنابراین باید قراردادی

باشند. لانگاکر^۲ (۱۹۸۷) بیان کرده است که مفهوم نشانه زبانی سوسور را در مطالعات خود پذیرفته است. با این تفاوت که سوسور نشانه را در سطح واژه به کار برده، اما لانگاکر (۱۹۸۷) همین تعبیر را برای واحدهای بزرگ‌تری تا سطح جمله نیز عمومیت داده است. اساس اندیشه معنائشناسان شناختی این واقعیت است که دانش زبانی بخشی از شناخت عام آدمی است.

با توجه به زایایی استعاره‌های مفهومی زمان در قرآن کریم که دارای بسامد وقوع بالایی در متون دینی هستند، پژوهش حاضر استعاره‌های زمان را در هشت سوره به نام‌های دهر، جمعه، فجر، لیل، ضحی، عصر، فلق و یوسف در قرآن در چارچوب رویکرد زبان‌شناسی شناختی بررسی می‌کند. گفتنی است تاکنون پژوهشی در این باب صورت نگرفته است، بدین ترتیب ضرورت انجام پژوهش در این باب ایجاد می‌شود. بنابراین مسئله اصلی پژوهش حاضر واکاوی سازوکارهای معنایی و مفهومی ساختارهای استعاری زمان در روایات قرآن کریم در چارچوب معنی‌شناسی شناختی است و از این رو گفته می‌شود که پژوهش حاضر بدیع است. هدف عمده از انجام این پژوهش تحلیل و دسته‌بندی انواع استعاره‌های مفهومی زمان در تبیین ساختار معنایی - مفهومی زمان در قرآن کریم است. سؤالات تحقیق از این قرار است: ۱. مفهوم‌سازی استعاری زمان در قرآن کریم چگونه شکل می‌گیرد؟ و از میان استعاره‌های مفهومی پیرامون زمان کدام یک دارای بسامد وقوع بیشتری است؟.

اهداف پژوهش شامل بررسی، تحلیل و دسته‌بندی انواع استعاره‌های مفهومی زمان در قرآن کریم و تبیین معنایی مفهوم زمان و شیوه‌های استعاری مفهوم‌سازی آن‌ها بر اساس مفاهیمی از قبیل نگاشت^۳، حوزه مبدأ^۴ و مقصد^۵، رابطه مرکز و پیرامون^۶ و مسیر و هدف^۷ است.

۲. پیشینه تحقیق

از آنجا که پیشینه پژوهش در حوزه معنی‌شناسی شناختی وسیع و از حوصله بحث حاضر خارج است پژوهش حاضر بر آن است تا با تحلیل استعاره‌های مفهومی سوره‌های قرآن کریم در چارچوب زبان‌شناسی و معناشناسی شناختی به بررسی و طبقه‌بندی معنای شناختی در روایاتی منتخب از قرآن کریم بپردازد.

حجازی و همکاران (۱۳۹۶)، در مقاله «تحلیل شناختی استعاره‌های مفهومی حرکت در قرآن کریم»، برای درک مفاهیم حرکت در قالب استعاره با مفهوم زندگی، استعاره‌های مفهومی با مبدأ حرکت در قرآن کریم با رویکردی شناختی را تحلیل کرده‌اند و مشخص شده که افعال حرکتی مانند جاجا، ایتی، تب، ارسل، انزل، هدی و زلال حوزه‌های آغازین در فهم استعاری هستند. در این پژوهش حوزه‌های مقصد شامل: وحی، نبوت، برکت، ضلالت، قیامت، عذاب، مرگ، تغییر، پذیرش، اعمال و غیره نقش داشته است. همچنین مشخص شد که استفاده از هر یک از این افعال حرکتی برای مفاهیم ناحیه مقصد، علاوه بر انتقال ویژگی‌های حرکت، ماهیت حرکت در هر یک از مناطق مقصد، علاوه بر انتقال ویژگی‌های حرکت، همچنین ماهیت حرکت در هر یک از مناطق مقصد کارآیی دارد. درنهایت، استعاره‌های مفهومی حرکت استخراج شده در این مقاله، تحت پوشش استعاره اساسی «زندگی یک سفر است» ادغام شده و به عنوان جنبه‌هایی از مفهوم زندگی از منظر قرآن کریم، در خدمت تحقق هدف قرب برای خدا به کار رفته‌اند.

امینی و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله‌ای به تحلیل رویکرد شناختی به مفهوم‌سازی «عمل نیک» در قرآن کریم پرداخته‌اند. در این پژوهش استعاره‌های مفهومی «عمل نیک»

انسان در قرآن مورد بحث و بررسی قرار گرفته است تا چگونگی مفهوم‌سازی «عمل نیک» در قرآن مورد بررسی قرار گیرد و زمینه‌های مشترکی آن به دست آید.

طالبی انوری و همکاران (۱۳۹۷)، در مقاله‌ای دیگر به «تبیین شناختی استعاره‌های تشابه‌بنیاد در یازده جزء آخر قرآن کریم» پرداخته‌اند. استعاره‌های مستخرج در این تحقیق در سه حوزه «زندگی اجتماعی»، «طبیعت»، «ذهن» و دو مقوله جای گرفته‌اند. مقوله‌های تشابه «ظاهر» و «غیر ظاهر». در تشابه «ظاهری» اشیا آنطور که به حوزه ادراک درآمده مبنای شکل‌گیری استعاره و در شباهت «غیرظاهری»، «الگوهای رفتاری و ویژگی‌های منشأ» به عنوان سازنده استعاره در نظر گرفته می‌شود. استعاره‌ها بر اساس مقوله‌های سطح پایه از قبیل «اشیا»، «اقدامات» و «روابط» به عنوان «منشأ» مفهوم‌سازی تحلیل شده‌اند. نتایج تحقیق ۲۷ مورد شباهت درک‌شده ظاهری و ۱۰ مورد شباهت طرح‌واره غیرظاهری را نشان می‌دهد که نشان‌دهنده فراوانی بیشتر عناصر برگرفته از حوزه طبیعت (۲۴ مورد) در طبقه‌بندی مفاهیم مبدأ نسبت به زندگی اجتماعی و ذهن و به نوبه خود بیانگر محیط زیست طبیعی اعراب در مفهوم‌سازی استعاری است.

قائمی و ذوالفقاری (۱۳۹۸) در بررسی الگوهای شناختی زمان در متن قرآن بر اساس نظریه استعاره مفهومی، شناخت شیوه عینیت بخشیدن به زمان توسط قرآن به عنوان مفهومی انتزاعی را مد نظر قرار داده‌اند. نویسندگان به دنبال پاسخ به این پرسش هستند که قرآن از چه روشی برای تجسم و ترسیم زمان به عنوان مفهومی گسسته و انتزاعی استفاده کرده است؟ نتایج تحقیق حاکی از آن است که استعاره هستی‌شناختی عینیت‌شناسی، استعاره جهتی، استعاره تصویر حرکتی و موقعیت رو به عقب و جلو دارای بیشترین فراوانی‌اند. نتایج نشان داد که بیشترین استفاده از حوزه‌های مبدأ برای درک و بیان استعاره زمان بر اساس مقولات جسم، شیء، ماده، مسیر، مکان و ظرف

امکان‌پذیر است. از این رو با بررسی بسامد زیاد منشأ شیء و ماده به این نتیجه رسیده‌اند که این نوع مفهوم‌سازی زمان، ویژگی‌های درون فرهنگی را نشان می‌دهد که بر نگرش نویسندگان معاصر زبان فارسی تأثیر گذاشته است.

حبیبی و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله «بررسی تطبیقی استعاره مفهومی واژه‌ها و اقوال در قرآن کریم با رویکرد شناختی» به بررسی تطبیقی دو مورد از پرکاربردترین مظاهر زبان در قرآن کریم یعنی «کلمه» و «قول» بر اساس نظریه استعاره مفهومی پرداخته‌اند. در این پژوهش به بازنمایی این مفهوم توسط استعاره‌های مفهومی و ثانیاً تأثیر این دیدگاه در فهم حوزه‌ها به آموزه‌های مختلف قرآنی و چگونگی فهم گزاره‌های دینی پرداخته شده است. بررسی ۱۷۳ عبارت استعاری مربوط به واژه‌های «قول» و «کلام» نشان می‌دهد که این دو واژه در قرآن با استفاده از حوزه‌های مبدأ یک شیء و ظرف مکان، حوزه‌های مبدأ حرکت و ظرف متفاوتی دارند و همچنین دو حوزه مقصد مشترک (آفرینش و قضاوت نهایی) شکل گرفته‌اند. علاوه بر این، از آنجایی که تکلم یک رویداد انسانی و تجربی برای انسان است، امور انتزاعی مانند خلقت و قطعیت قضای الهی در قرآن کریم با کمک الفاظ و الفاظ در حوزه مبدأ مفهوم‌سازی شده است. اصول نظریه استعاره مفهومی یک جانبه بودن را نقض می‌کند.

شادمان و همکاران (۱۴۰۰)، در مقاله «نقش استعاره‌های مفهومی در ترجمه صحیفه سجادیه از منظر زبان‌شناسی شناختی و الگوی لیکاف و جانسون» و به منظور بررسی رابطه بین دو سطوح استعاره مفهومی (استعاره‌های تشابه و استعاره‌های خاص) بر اساس روند ترجمه و توجه مترجمان به آن، نمونه‌هایی از کتاب صحیفه سجادیه و دو ترجمه معروف و معاصر آن توسط موسوی گرمارودی و الهی قمشه‌ای را برگزیده‌اند. در این نمونه‌ها عنصر استعاره استخراج شده و عملکرد هر مترجم در برخورد با آن

سنجیده شده است. در این مقاله ضمن بررسی مبانی نظریه استعاره معاصر، به تحلیل مفهومی استعاره‌های کتاب سجادیه و نقد ترجمه آن‌ها پرداخته شده است. نتایج این تحقیق حاکی از آن است که مترجمان رویکردهای متفاوتی در انتقال معانی متن مبدأ داشته‌اند. موسوی گرمارودی برای تسهیل ترجمه نویسنده از استعاره‌های خلاقانه استفاده کرده و الهی قمشه‌ای مفاهیم انتزاعی را بدون استعاره برگردانده است تا ترجمه را تسهیل کند.

خان و علی (۲۰۲۱) به مقاله‌ای با عنوان «دوگانگی زبان و اندیشه در تفسیر استعاره در قرآن» پرداخته‌اند. این مقاله به بررسی ادبیات موجود در تفسیر استعاره در قرآن از منظرهای مختلف نظری می‌پردازد. بررسی نشان می‌دهد که به‌کارگیری رویکردهای نظری مختلف به جدایی زبان و اندیشه در تفسیر استعاره‌ها منجر شده است. رویکردهای زبانی بخش عمده‌ای از استعاره‌های مرسوم را ازدست می‌دهند، در حالی که رویکردهای شناختی جنبه‌های زبانی استعاره را نادیده می‌گیرند. همچنین یافته‌ها نشان می‌دهد که مطالعات زبان‌شناختی استعاره به زیبایی بلاغی قرآن کریم می‌پردازد، در حالی که مطالعات استعاره مفهومی به طبقه‌بندی کلی مفاهیم می‌پردازد. این مقاله خواستار سازوکار مفصل‌تری است که بتواند هم جنبه‌های زبانی و هم جنبه مفهومی استعاره را توضیح دهد تا شکاف بین دانش زبانی و مفهومی در ادبیات موجود برای تفسیر جامع استعاره‌ها در قرآن را پر کند.

سیرگار^۱ و همکاران (۲۰۲۱) به پژوهشی با عنوان «استفاده از استعاره مفهومی برای درک استعاره در نسخه انگلیسی سوره نساء» پرداخته است. این مطالعه با استفاده از روش نظام‌مند انجام شده است. محققان با استفاده از روش مشاهده‌ای که با تکنیک یادداشت‌برداری دنبال می‌شود، سوره نساء، نسخه ۱۷۶ آیات انگلیسی قرآن را برای

یافتن استعاره شناسایی کرده و داده‌ها را با درک معنای هر گفته‌ای که با یافتن کلمات کلیدی از حوزه منبع فرهنگ واژگان ظاهر می‌شود و دامنه هدف در یک استعاره تحلیل کرده‌اند. نتایج تحلیل داده‌ها با روش‌های رسمی و غیررسمی ارائه شد. یافته‌ها معنایی انتزاعی است که خداوند آن را به‌عنوان راهنمایی برای انسان‌ها از طریق گفته‌های استعاری عینی‌تر ساخته است. دلالت این تحقیق به مردم کمک می‌کند تا پیام‌های آیه قرآن به‌ویژه سوره نساء را درک کنند.

احمد (۲۰۲۲) به پژوهشی با عنوان «ترجمه استعاره‌های جهتی در قرآن: پژوهشی مبتنی بر شناخت» پرداخته است. هدف این مقاله شناسایی، مقایسه و تحلیل استعاره‌های جهتی - مفهومی در قرآن و ترجمه‌های آن است. این مقاله حرکت رو به بالا در مقابل حرکت نزولی را در چارچوب دین مورد بحث قرار می‌دهد. این مقاله بر فراگیر بودن استعاره‌ها در گفتمان دینی تأکید دارد. آیات نمونه تحقیق و ترجمه‌های آن‌ها این ادعا را تأیید می‌کند که استعاره‌های جهتی به دلیل مبنای شناختی مشترک بین عربی و انگلیسی، عموماً جهانی تلقی می‌شوند. استعاره مفهومی می‌تواند طیف گسترده‌ای از معانی را ایجاد کند، در درجه اول از نظر اضداد دوتایی. محقق رویکرد مبتنی بر پیکره را که توسط دیگنان (۱۹۹۹) پیشنهاد شده بود، اتخاذ کرده و تعدادی آیات استعاری را برای ساخت پیکره زبانی برای مطالعه جمع‌آوری کرد. یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد که در زبان عربی و انگلیسی در بسیاری از استعاره‌های مفهومی و درک زبان‌شناختی سطحی با هم مشترک هستند.

امرائی^۹ (۲۰۲۲) به مقاله‌ای با عنوان «بررسی استعاره‌های حرکتی در قرآن کریم از منظر زبان‌شناسی شناختی» (من و فی به عنوان الگو) پرداخته است. زبان‌شناسی شناختی شاخه جدیدی از زبان‌شناسی است که زبان را در ارتباط با سایر قوای شناختی

انسان مطالعه می‌کند. طرح‌واره‌های تصویری الگوهای تکراری و پویا از کنش متقابل ادراکی و حسی - حرکتی انسان هستند که از تجربیات معنادار تشکیل شده‌اند، به گونه‌ای که بیشترین کاربرد را در روابط او با اطرافیانش دارند. در این زمینه، دو مصوت «من» و «الی» که معادل واژه‌های «از» و «به‌سوی» در ترجمه فارسی هستند و مفهوم آغاز و پایان را می‌رسانند، کاربردهای استعاری متفاوتی دارند این مقاله به روش توصیفی - تحلیلی و بر اساس الگوی لیکاف و جانسون، با استفاده از مبانی معناشناسی معرفتی، به تصویر حرکت ایجادشده توسط دو مصوت «من» و «الی» در قرآن کریم می‌پردازد و دامنه این تحقیق شامل تمام مواردی است که دو حرف من و الی با هم در کل قرآن آمده است. آنچه شایان ذکر است این است که این دو مصوت با معنای محوری خود از طریق استعاره و طرح‌واره‌های حرکتی وارد عرصه‌های مفهومی جدیدی شده و شبکه‌ای از معانی مختلف ذهنی تحت تأثیر تغییر فاعل و بافت متن را شکل داده‌اند. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که فضاها معنایی دو مصوت «من» و «الی» شکسته شده است.

نیرسا^۱ (۲۰۲۲) به مطالعه‌ای با عنوان «تحلیل استعاره مفهومی در ترجمه انگلیسی یوسف علی از سوره مبارکه فرقان والمؤمنون» پرداخته است. در این پژوهش، محقق به بررسی انواع استعاره‌های مفهومی و چگونگی درک معنای استعاره توسط استعاره مفهومی پرداخته است. در جمع‌آوری داده‌های این پژوهش، محقق از نسخه انگلیسی دو سوره فرقون و المؤمنون استفاده کرده است. این محقق از نسخه انگلیسی القرآن عبدالله یوسف علی استفاده کرد و داده‌ها را از وب سایت خود گرفت. این پژوهش با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی و در چارچوب رویکرد لیکاف و جانسون (۱۹۸۰) انجام شده است. در نتیجه این پژوهش، محقق از مجموع ۱۹۵ آیه، ۱۸ بیت استعاری، ۱۰ بیت را در دسته استعاره‌های

ساختاری و ۸ بیت را در دسته استعاره‌های هستی‌شناختی یافت. محقق از ۱۸ آیه استعاری که دارای ۴۴۸ ماده لغوی است، ۳۲ ماده لغوی را می‌توان یافت که در هر دو سوره به صورت استعاری استفاده شده است.

سوریادی^{۱۱} (۲۰۲۳) به مقاله‌ای با عنوان استعاره مفهومی «قلب» در آهنگ عاشقانه محبوب جاوایی پرداخته است. هدف از این مطالعه بررسی هرگونه استعاره در مفهوم «قلب» در اشعار آهنگ و چگونگی مفهوم‌سازی مفهوم «قلب» در این مجموعه از آهنگ‌های محبوب کوپلو است. این پژوهش با استفاده از روش تحقیق توصیفی - کیفی مطابق با اهداف این تحقیق به انجام رسیده است. داده‌های به‌دست آمده با استفاده از اسناد و مدارک، داده‌های مورد استفاده مجموعه‌ای از آهنگ‌های محبوب جاوه‌ای است. در جمع‌آوری داده‌ها با استفاده از تکنیک‌های مستندسازی سپس جمع‌آوری آن‌ها با استفاده از تکنیک توزیع و انتخاب عناصر مستقیم، که با انتخاب اشعار آهنگ حاوی واژگان قلب محقق می‌شود تحلیل شده‌اند. همچنین نتایج تحلیل داده‌ها با روش غیررسمی ارائه شده است. بر اساس نتایج تحلیل، دو نوع استعاره از دسته استعاره‌های مفهومی وجود دارد که عبارت‌اند از استعاره‌های هستی‌شناختی و استعاره‌های ساختاری. از تحلیل‌ها می‌توان نتیجه گرفت که در آهنگ‌ها بخشی از مفهوم‌سازی استعاره «قلب» به انجام رسیده است که عبارت‌اند از: (۱) «قلب انسان است»، (۲) «قلب محفظه‌ای است که می‌توان آن را پر کرد» و (۳) «قلب موجودی است که می‌توان آن را آویزان کرد یا درک کرد».

در این پژوهش استعاره‌های مفهومی زمان در روایات قرآن از زاویه معنایی و متفاوت از آثار پیشین بررسی شده است و جنبه نوآوری کار ارائه تحلیلی پیکره‌ای از مفهوم زمان و شیوه‌های بیان استعاری آن در قرآن است.

۳. مبانی نظری پژوهش

زمان مفهومی انتزاعی است که از دیرباز تعاریف بسیاری داشته است. زبان‌شناسان آن را زمان ذکر کرده‌اند که می‌تواند کم و بیش باشد (موسوی کریمی، ۱۳۷۹، ص ۹۳).

در فلسفه غرب، از نظر اکثر فیلسوفان، ویژگی‌های زمان نسبی، ترتیبی، ثابت و متغیر است. ارسطو زمان را تعداد حرکات بر اساس قبل و بعد می‌دانست. وی در مقدمه زمان گام دیگری برداشت و مدعی شد زمان معیار حرکت است که برای مقایسه با تعریف واحد حرکت شماره‌گذاری می‌شود (همان، ص ۹۵)، اما کانت اعتقاد دیگری داشت؛ از نظر او زمان چیزی خارج از چارچوب ذهن نیست و شکلی است که توسط ذهن به چیزها القا می‌شود (همان، ص ۹۹).

ارسطو اساس زمان را حرکت و تغییر می‌داند و معتقد است زمان قابل سنجش است. وی زمان را «تعداد حرکات، نسبت به قبل و بعد» (ارسطو، ۱۳۶۳، ص ۱۶۰) تعریف می‌کند و حرکت و زمان را با یکدیگر سازگار می‌داند و می‌گوید: «حرکت و زمان را با هم می‌فهمیم». (همان، ص ۱۵۹). او همچنین معتقد است که مفهوم زمان مربوط به ذهن انسان است و معتقد است که اگر ذهن در وسط نباشد، زمان نخواهد بود، یعنی از آنجایی که زمان شمارش مقدار حرکت است، اگر وجود نداشته باشد. خودشماری زمان معنای خاصی دارد. کلمه وجود نخواهد داشت (ر.ک. کاپلستون، ۱۳۸۰، ص ۱۳۶۹ به نقل از: شکری، ۱۳۹۶).

از نظر لیکاف و جانسون، زمان مفهومی پیچیده و غنی دارد و به خودی خود مفهوم‌سازی نمی‌شود، اما مفهوم‌سازی آن عمدتاً استعاری و کنایه‌آمیز است» (Lakoff & Johnson, 1980). این دو معتقدند حتی اگر زمان دارای یک وجود واقعی باشد قادر به مشاهده آن نیستیم و بر اساس تکرار منظم وقایع و از طریق کنایه و استعاره تعریف می‌کنیم. درک ما از زمان نتیجه درک ما از زمان است و شناخت ما از رویدادها و تجربیات مادی ماست. به عبارت دیگر،

«ما هیچ مفهوم روشنی از زمان در طبیعت خود نداریم. هر درکی که از زمان داشته باشیم به مفاهیم دیگری مانند حرکت، فضا و رویدادها بستگی دارد» (همان، ص. ۲۰۶).

استعاره مفهومی عبارت است از فهم یک حوزه خیالی به وسیله حوزه خیالی دیگر. تجسم جزء اصلی استعاره مفهومی است. بنابراین، دانش تجسم‌یافته تحت تأثیر ماهیت مادی قرار می‌گیرد و این عینیت‌بخشی از طریق زبان بیان می‌شود.

لیکاف و جانسون ویژگی‌های زیر را برای استعاره‌های مفهومی برشمرده‌اند:

۱. استعاره از ویژگی‌های تصور است نه کلمات.
 ۲. وظیفه استعاره درک بهتر اندیشه‌هاست و فقط برای فهم اهداف هنری یا زیبایی‌شناختی به کار نمی‌رود.
 ۳. استعاره اغلب بر اساس شباهت نیست.
 ۴. مردم عادی در زندگی خود بارها از استعاره استفاده کرده‌اند و استفاده از آن منحصر به هنرمندان نبوده است.
 ۵. این روش علاوه بر استفاده از زیبایی‌شناسی، یک عمل ذهنی تلقی می‌شود.
- در تحلیل استعاره‌های مفهومی اصطلاحات حوزه مبدأ، مقصد و نگاشت کاربرد دارند که در زیر به شکلی خلاصه به آن‌ها اشاره شده است.
- حوزه مبدأ: عبارت است از مجموعه‌ای که دارای مفهوم عینی‌تر و متعارف‌تر است.
- حوزه مقصد: به مجموعه‌ای اطلاق می‌شود که دارای مفاهیم انتزاعی‌تر باشد (Lakoff & Johnson, 1980).
- نگاشت: بر تناظرهای نظامندی دلالت می‌کند که میان حوزه‌های مفهومی وجود دارند (ibid).

زبان‌شناسان شناختی استعاره‌های مفهومی را به سه بخش هستی‌شناسی^{۱۲}، ساختاری^{۱۳} و جهتی^{۱۴} تقسیم کرده‌اند.

طبق تعریف استعاره‌های جهتی به جهات فضایی مانند بالا، پایین، جلو، عقب، عمیق، کم‌عمق، مرکزی، محیطی و غیره می‌پردازند، این جهت‌های فضایی اغلب از بدن انسان سرچشمه می‌گیرند (به عبارت دیگر بدن انسان صفر فضایی است و جهت‌ها نسبت به بدن انسان تعیین می‌شود). مثلاً در زبان انگلیسی شادی از نظر جهت همیشه بالاست.

چنین جهت‌گیری‌های استعاری تصادفی و قراردادی نیستند و در تجربیات فیزیکی و فرهنگی ما ریشه دارند، اگرچه ممکن است از فرهنگی به فرهنگی دیگر متفاوت باشند، برای مثال در برخی فرهنگ‌ها آینده در مقابل ما و در برخی فرهنگ‌ها در مقابل ماست (ibid).

استعاره‌های هستی‌شناختی از سوی دیگر روش‌های درک و دریافت رویدادها، فعالیت‌ها، احساسات، ایده‌ها و ... به‌عنوان ابژه‌ها و کالدهای شخصیتی است. واضح‌ترین نوع استعاره‌های هستی‌شناختی، استعاره‌هایی هستند که در آن‌ها به اشیا و چیزهای دیگر ویژگی‌های انسانی داده می‌شود. استعاره‌های هستی‌شناختی راه‌هایی برای دیدن مفاهیم نامشهود مانند احساسات، فعالیت‌ها و ایده‌ها به‌عنوان یک ماهیت و ماهیت ارائه می‌کنند. استعاره‌های هستی‌شناختی مفاهیم غیرمادی و غیرفیزیکی را به گونه‌ای مفهوم می‌کنند که گویی فیزیکی هستند (ibid).

درنهایت استعاره‌های ساختی به زعم لیکاف و جانسون (۱۹۸۰) اساس سازماندهی یک مفهوم در چارچوب مفهومی دیگر هستند و معتقدند اکثر استعاره‌های گزاره‌ای از این نوع هستند که دارای دو ویژگی سازمان‌دهی و برجسته کردن و پنهان کردن بخش‌هایی از مفاهیم هستند.

از میان رایج‌ترین شیوه‌ها در مفهوم‌سازی زمان می‌توان به مفهوم‌سازی آن در قالب مکان و شیء اشاره کرد و انواع حوزه مبدأ برای آن را به عنوان شیء بارزش، مکان، حرکت، جان‌بخشی، نیرو، وقت، ظرف، در نظر گرفته شده است که مبنای تحلیل پیکره پژوهشی حاضر است (Evans & Green, 2016 ; Evans, 2013).

۴. روش اجرای پژوهش

پژوهش حاضر توصیفی - تحلیلی است و به بررسی استعاره‌های مفهومی زمان در روایاتی منتخب از قرآن کریم می‌پردازد. روش این مطالعه تحلیل پیکره‌محور است که شامل سوره‌هایی از قرآن کریم مستخرج از پایگاه جامع قرآن است. نمونه این پیکره شامل هشت سوره به نام‌های انسان جمعه، فجر، لیل، ضحی، عصر، فلق و یوسف که عنصر زمان در آن‌ها برجسته است. این پژوهش همچنین از نرم‌افزار جامع تفاسیر نور نسخه سوم (با استفاده از نرم‌افزار جامع التفاسیر نور نسخه سوم که شامل ۵۷۲ عنوان کتاب در ۲۴۱۳ جلد، شامل: متن کامل قرآن کریم - ۴۵۲ عنوان تفسیر فارسی و عربی در ۲۰۹۲ جلد) انجام شده و هدف از استفاده از آن هرگونه برداشت، فهم و استنتاج نادرست و شخصی از متن قرآن کریم بوده است و در تحلیل بسیار راهگشا عمل کرده است.

۵. تحلیل داده‌ها

در قرآن کریم مشخصاً ۶۵ واژه اسم زمان به کار رفته است که عبارت‌اند از: ابد، أجل، إذ، إذا، أصیل، آمد، أمس، أمه، انفاً، أن، اناء، أیان، بضع، إیکر، بکره، تاره، الجمعة، احقابا، الحول، حین، دهر، زلفه، سبت، سحر، سنه، ساعه، شتاء، إشراق، شهر، صبح، صباح، إصباح، صریم، صیف، ضحی، أطوار، ظهیر، عام، عده، عشا، عشی، عشیه، عصر، عمر، غد، غدو، غداه،

غسق، فجر، فلق، قروء، کلما، کم، لمأ، لیل، متی، مده، معاد، معاش، نهار موعده، میعاد، وقت، میقات، یوم.

۵-۱. زمان به‌مثابه مکان

وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنْجَبِيلًا (دهر: ۱۷)

«و در آنجا از جام‌هایی سیراب می‌شوند که لبریز از شراب طهوری است که با زنجبیل آمیخته است».

منظور از «یسقون» در این آیه، روز قیامت است که خداوند به همه بشریت وعده داده است. «آنجا» در این آیه قرار داده شده است و همان طور که اشاره شد، به روز موعود، یعنی روز قیامت اشاره دارد (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ص. ۱۶۴).

حوزه مبدأ (کارهای خوب)	نگاشت	حوزه مقصد (بهشت)
پاداش کارهای نیک	←	بهشت

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (جمعه: ۹)

«ای کسانی که ایمان آورده‌اید هنگامی که برای نماز روز جمعه اذان گفته می‌شود به سوی ذکر خدا بشتابید و خرید و فروش را رها کنید که این برای شما بهتر است اگر می‌دانستید». در این آیه با نادیده گرفتن معنای روز، عبارت «يوم الجمعة» به روز «يوم الجمعة» یا روز جزا و حساب اشاره دارد. در آیات «سطح الايام» که به روزهای هفته اشاره شده است، به صراحت به روز هفتم اشاره نشده است، بنابراین با توجه به استعاره مفهومی زمان در این آیه می‌توان چنین برداشت کرد که ذکر روز جمعه نیز اشاره به چیزی غیر از «يوم» است که به روز قیامت اشاره دارد که در نماز جمعه همانطور که گفته شد مسلمانان در روز جمعه

در یک جا جمع می‌شوند و نماز جمعه را به جای می‌آورند و این اجتماع مسلمانان در روز جمعه استعاره است. برای روز قیامت و حسابرسی است.

حوزه مبدأ (روز جمعه)	نگاشت	حوزه مقصد (روز قیامت)
----------------------	-------	-----------------------

قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ وَالْقَوْمَ فِي غِيَابِ الْجُبِّ يَلْتَقِطُهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ (يوسف: ۱۰).

یکی از آنان گفت: یوسف را نکشید، اگر می‌خواهید کاری ضد او انجام دهید، وی را در مخفیگاه آن چاه اندازید، که برخی رهگذران او را بگیرند [و با خود ببرند!!] (۱۰).

فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَأَجْمَعُوا أَنْ يَجْعَلُوهُ فِي غِيَابِ الْجُبِّ وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِأَمْرِهِمْ هَذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ (يوسف: ۱۵)

پس هنگامی که وی را بردند و تصمیم گرفتند که او را در مخفیگاه آن چاه قرارش دهند [تصمیم خود را به مرحله اجرا گذاشتند] و ما هم به او الهام کردیم که از این کار آگاهشان خواهیم ساخت در حالی که آنان نمی‌فهمند [که تو همان یوسفی] (۱۵).

در دو آیه شریفه (۱۰ و ۱۵) کلمه «جب» به معنای چاهی است که سنگ پوشیده نشده باشد، و کلمه «غیبت» به حرف اول آن اشاره دارد. گودالی را می‌گویند که اگر چیزی در آن قرار دهند از دور نمایان می‌شود و در نتیجه دو کلمه غیبت و جب با هم معنی ته چاه را می‌دهند که اگر چیزی در آن قرار دهند به دلیل تاریکی درون آن دیده نمی‌شود (طباطبایی، ۱۳۹۵، ص. ۱۲۹).

حوزه مبدأ (چاه)	نگاشت	حوزه مقصد (ترس و آرامش)
چاه	←	داشتن ترس و رسیدن به آرامش

فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكًا وَأَتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَذَا بَشَرًا إِنْ هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ (يوسف: ۳۱)

پس هنگامی که بانوی کاخ گفتارِ مکرّامیز آنان را شنید [برای آنکه به آنان ثابت کند که در این رابطه، سخنی نابجا دارند] به مهمانی دعوتشان کرد، و برای آنان تکیه‌گاه آماده نمود و به هر یک از آنان [برای خوردن میوه] کاردی داد و به یوسف گفت: به مجلس آنان درآی. هنگامی که او را دیدند به حقیقت در نظرشان بزرگ [و بسیار زیبا] یافتند و [از شدت شگفتی و حیرت به جای میوه] دست‌هایشان را بردند و گفتند: حاشا که این بشر باشد! او جز فرشته‌ای بزرگوار نیست (۳۱).

قَالَتْ فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنِي فِيهِ وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ وَلَئِن لَّمْ يَفْعَلْ مَا آمُرُهُ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُونًا
مِنَ الصَّاعِرِينَ (يوسف: ۳۲)

بانوی کاخ گفت: این همان کسی است که مرا دربارهٔ عشق او سرزنش کردید. به راستی من از او خواستار کام‌جویی شدم، ولی او در برابر خواست من به شدت خودداری کرد، و اگر فرمانم را اجرا نکند یقیناً خوار و حقیر به زندان خواهد رفت (۳۲).

از دو آیهٔ شریفهٔ ۳۱ و ۳۲ دو چیز قابل درک است. اینکه زن عزیز مصری بی‌پروا و بیروزمندانه در مورد خواسته‌های رابطهٔ خود صحبت می‌کند و هیچ ابایی از پنهان کردن گناه خود ندارد. دلیلی وجود دارد که زلیخا به هر یک از زنان چاقویی برای خوردن غذا داد، خوردن و استعمال آن گواه بر این است که تمدن مادی و اشراف و تجمل در مصر به مقام والایی رسیده بود و در قصرها سرگرمی و اشراف فراوان بود. استفاده از چاقو برای خوردن هزاران سال پیش نشان‌دهندهٔ لذت و تمدن و پیشرفت مادی محل است (قطب، ۱۳۶۳، ص. ۱۴۱۲).

حوزهٔ مبدأ (قصر)	نگاشت	حوزهٔ مقصد (دربار)
قصر	←	خوش‌گذرانی و تمدن پیشرفت

۵- ۲ زمان به‌مثابهٔ شیء است

هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ سَيِّئًا مَّذْكُورًا (دهر: ۱)

«آیا بر انسان زمانی از روزگار گذشت که چیزی در خور ذکر نبود».

در این آیه زمان شیء است. کلمه «حین» بخشی از زمان محسوب می‌شود که هم می‌تواند طولانی و هم کوتاه باشد. کلمه «دهر» در این آیه به زمان پیوسته و طولانی و نامحدود اشاره دارد؛ یعنی زمانی که نه آغاز آن مشخص است و نه پایان آن. در اینجا صحبت از خلقت انسان است، زیرا توجه به این خلقت زمینه‌ساز توجه به معاد و معاد است و معنای «انسان» شامل همه انسان‌ها می‌شود (مکارم شیرازی، ۱۳۸۲، ص. ۱۱۳).

حوزه مبدأ (گذشت زمان)	نگاشت	حوزه مقصد (قیامت)
آفرینش انسان	←	روز رستاخیز و قیامت

وَأَذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلًا (دهر: ۲۵)

(و نام پروردگارت را هر صبح و شام بیاد آور).

انسان را به ذکر مداوم پروردگار که همان نماز در صبح و عصر است دعوت می‌کند

(طباطبائی، ۱۳۷۴، ص. ۴۲۲).

حوزه مبدأ (ذکر مداوم)	نگاشت	حوزه مقصد (عبادت)
خواندن نماز صبح و عصر	←	عبادت خداوند

وَلَا يَتَمَنَّوْنَ أَبَدًا بِمَا قَدَمَتْ أَيْدِيهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ (جمعه/ ۷)

«ولی آن‌ها هرگز تمنای مرگ نمی‌کنند به خاطر اعمالی که از پیش فرستاده‌اند و خداوند

ظالمان را به خوبی می‌شناسد».

در حقیقت ترس انسان از مرگ به یکی از دو دلیل است: یا به زندگی پس از مرگ اعتقاد ندارد و مرگ را هیولای فنا و نیستی می‌پندارد و طبیعی است که انسان از نیستی و نیستی فرار کند. یا اینکه به دنیا پس از مرگ ایمان داشته باشد، اما کارنامه اعمال خود را چنان سیاه و خالی از حسنات ببیند که از حضور در آن دادگاه بزرگ هراسی ندارد. چون

یهودیان به معاد و جهان پس از مرگ معتقد بودند، طبیعتاً دلیل ترس آنان از مرگ عامل دوم بوده است (مکارم شیرازی، ۱۳۸۲، ص. ۱۶۹).

«ابد» در لغت به معنای دوره طولانی است که قابل تقسیم نیست، ولی زمان قابل تقسیم است. به همین دلیل در این آیه شریفه زمان زمان ابدی در مفهوم (مرگ) است، زیرا «ابدیت» به زمان طولانی اشاره دارد که واحد زمان است.

حوزه مبدأ (ترس)	نگاشت	حوزه مقصد (قیامت)
مرگ	←	مرگ

وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى (لیل: ۱)

«و قسم به شب در آن‌هنگام که جهان را پوشاند».

از جمله اینکه زمین محکوم به حرکت و دگرگونی منظم است که برای تأمین آسایش انسان قسمتی از سطح زمین در تاریکی فرو می‌رود و از نور محروم می‌شود. بالأخره نظام تکامل جهان و حرکت هر موجودی به سوی کمال خود بر اساس روشنائی و تاریکی شبانه‌روز است، زیرا تاریکی شب نیز دلیل نظم زندگی و تعدیل انسان است. قوا و وسایل سکونت و آرامش و آنچه از قوا و نیروها در طول روز حاصل می‌شود حرکت به کار رفته و سلول‌های فرسوده بدن در هنگام استراحت و آرامش تجدید می‌شوند و اعضای بدن برای حرکت و زندگی جدید آماده می‌شوند (مکارم شیرازی، ۱۳۸۳، ج. ۱ / ص. ۲۷۱).

فرد در مکانی استراحت می‌کند و در مکانی که معمولاً برای خواب باید تاریک باشد. در این آیه شریفه حرف «إذا» حرف اضافه مکان است که مفهوم شیء را به ذهن متبادر می‌کند. بنابراین زمان در این آیه به عنوان یک شیء تلقی شده است.

حوزه مبدأ (مکان استراحت)	نگاشت	حوزه مقصد (جهان)
پوشاندن	←	شب

وَالْتَهَارِ إِذَا تَجَلَّى (لیل: ۲)

«و قسم به روز هنگامی که تجلی کند».

و این از لحظه‌ای است که سحرگاه پرده تاریک شب را می‌شکافد و تاریکی را پس می‌زند و بر تمام وسعت آسمان حکومت می‌کند (مکارم شیرازی، ۱۳۸۲، ص. ۶۹۲). بنابراین تغییر گذر زمان از شب به روز در این آیه نشان می‌دهد که زمان در این آیه به عنوان مفعول در نظر گرفته شده است.

وَالْفَجْرِ (فجر: ۱)

«به سپیده‌دم سوگند».

«فجر» در اصل به معنای شکافتن گسترده است و چون نور صبح تاریکی شب را می‌شکند به «فجر» ترجمه شده است. برخی گفته‌اند: فجر یعنی هر نوری که در دل تاریکی بتابد. بنابراین تابش اسلام و نور ناب محمدی (ص) در ظلمت‌های عصر جاهلیت از مصادیق «فجر» و همچنین درخشش سحرگاه قیامت است. حضرت مهدی (عج) هنگامی که دنیا در تاریکی و ظلمات ظلم فرو می‌رود نمونه دیگری است، چنانکه در برخی از روایات آمده است (همان، ص. ۷۱۶).

حوزه مبدأ (سپیده دم)	نگاشت	حوزه مقصد (روشنایی)
سپیده صبح	←	روشنایی و شکافتن

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ (فلق: ۱)

«بگو (ای پیامبرم) پناه می‌برم به پروردگار سپیده صبح».

مصدر «عوذ» از کلمه «اعوذ» مضارع گوینده آن است، به معنای حفظ خود و دوری از بدی با پناه بردن به کسی است که بتواند آن بلا را دفع کند، و کلمه «فلق» به معنای فتح اول و استراحت دوم، به معنای تقسیم کردن و جدا کردن است و اگر این کلمه با دو فتح باشد، صفت متشابه به معنای مفعول خواهد بود، مانند «قصص» به دو فتح تقسیم می‌شود (چون

داستان به فتح اول و دوم. جمع قصص است) یعنی گفته یا نقل شده است و این کلمه غالباً در صبح به کار می‌رود و فلق به معنای لحظه‌ای است که نور تاریکی را درنوردد و بدرخشد. بر این اساس معنای آیه چنین می‌شود: بگو پناه می‌برم به پروردگار صبح، پروردگاری که آن را بالا می‌برد و شکاف می‌دهد و این تعبیر برای مسئله پناه بردن از بدی مناسب است. خود ساتر خوب است و از آن جلوگیری می‌کند، تحت پوشش هیچ کس نیست (طباطبایی، ۱۳۷۴، ص. ۱۸۴).

همچنین در معنای لغوی فلک گفته می‌شود که در اصل به شکافتن و جداکردن یک چیز از یکدیگر فلک گفته می‌شود. فلق اسم مصدر به معنای شکافته است (راغب، ۱۳۸۹، ص. ۶۱).

در این آیه شریفه فلق به معنای صبح است. صبح را فلق می‌گویند، زیرا تاریکی را می‌شکند. بنابراین در این آیه شریفه زمان مانند شیء است.

حوزه مبدأ (سپیده صبح)	نگاشت	حوزه مقصد (سپیده صبح)
پناه بردن به خدا	←	نور ظلمت را می‌شکافتد

وَالصُّحَىٰ (ضحی: ۱)

«و قسم به روز در آن هنگام که آفتاب برآید (و همه‌جا را فرار گیرد)».

در آغاز این سوره با دو سوگند مواجه هستیم: سوگند به «نور» و «ظلمت» می‌فرماید:

«قسم به روزی که خورشید طلوع می‌کند» و همه‌جا را فرا می‌گیرد.

حوزه مبدأ (روز)	نگاشت	حوزه مقصد (قیامت)
برآمدن آفتاب	←	پایان ظلمت و تاریکی

۳-۵. زمان به‌مثابه حرکت^{۱۵}

وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِّنْهُمَا اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ فَأَنسَاهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ

سِنِينَ (یوسف: ۴۲)

«و به آن یکی از آن دو که می‌دانست رهایی می‌یابد گفت: مرا نزد صاحب‌ت (سلطان مصر) یادآوری کن، ولی شیطان او را نزد صاحبش از خاطر وی برد و به دنبال آن چند سال در زندان باقی ماند».

ضمایری که در جمله «فَأَنْسَاهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ» است، همگی به کلمه «الذی» برمی‌گردد و معنی آن این است: شیطان محو شد از یاد دوست در بند یوسف که با پروردگارش درباره یوسف صحبت کرد و همین فراموشی باعث شد یوسف چند سال دیگر در زندان بماند. در این آیه «سال» واحد شمارش زمان است که گذشت زمان و زندانی شدن یوسف نشان می‌دهد که در این آیه زمان مانند حرکت است.

حوزه مبدأ (گذشت چند سال)	نگاشت	حوزه مقصد (فراموشی)
زندانی بودن یوسف	←	فراموشی

قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَابًّا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ (یوسف: ۴۷)

«یوسف در پاسخ گفت هفت سال با جدیت زراعت می‌کنید و آنچه را درو کردید جز کمی که می‌خورید بقیه را در خوشه‌های خود بگذارید و ذخیره کنید».

یوسف بی‌درنگ خواب را به بهترین وجه تعبیر کرد، بدون هیچ قید و شرط و درخواست ثواب، تعبیری رسا و عاری از هرگونه حجاب و همراه با راهنمایی و برنامه‌ریزی برای آینده تاریکی که در پیش رو داشتند. گفت: باید هفت سال متوالی زراعت جدی کنی (چون در این هفت سال بارندگی زیاد است)، اما آنچه را که برداشت می‌کنی به جز به مقدار کم و جیره‌بندی به صورت همان خوشه در انبارها نگهداری کن. که باید بخوری».

در این آیه نیز مانند آیه قبل، سال واحد زمان است و طبق تعبیر خواب یوسف پس از هفت سال بارندگی، هفت سال قحطی بر مردم مصر می‌آید، لذا در این آیه شریفه زمان نیز مانند حرکت است.

حوزه مبدأ (تلاش و کوشش)	نگاشت	حوزه مقصد (آینده)
زراعت و کشاورزی	←	خشک‌سالی

ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَحْصِنُونَ» (یوسف: ۴۸)

«پس از آن هفت سال سخت (و خشکی و قحطی) می‌آید که آنچه را شما برای آن‌ها ذخیره کرده‌اید می‌خورند جز کمی که (برای بذر) ذخیره خواهید کرد».

پس از گذشت هفت سال وفور نعمت که هفت بار محصول کشاورزان به دست آمده و هر سال قسمت زیادی از محصول به طور ذخیره احتیاطی انباشته شده هفت سال دیگر که هفت بار هنگام خرم محصولی به دست نیاید که سال سخت و قحطی بر مردم است از آن ذخیره‌های انباشته‌شده در سال‌های پیشین به تدریج به قسمت مساوی در این هفت سال قحطی به مصرف مردم برسانند (همان، ۱۳۸۳، ص. ۲۷۲).

در این استعاره زمان، آمدن هفت سال که «سال» واحد زمان است به مثابه امری متحرک در نظر گرفته شده و به سوی مردم مصر که به مثابه ناظر ثابت در نظر گرفته شده است در حرکت است.

حوزه مبدأ (وفور نعمت)	نگاشت	حوزه مقصد (آینده)
ذخیره‌سازی	←	شروع خشک‌سالی

فَلَمَّا رَجَعُوا إِلَىٰ أَبِيهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مُنِعَ مِنَّا الْكَيْلُ فَأَرْسِلْ مَعَنَا آخَانًا نَكْتُلُ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ» (یوسف/۶۳)

«و هنگامی که آن‌ها به سوی پدرشان بازگشتند گفتند ای پدر دستور داد شده که به ما پیمان‌ای (از غله) ندهند برادرمان را با ما بفرست تا سهمی (از غله) دریافت داریم و ما او را محافظت خواهیم کرد».

رضایت پدر گرفته شد! برادران یوسف با دست پر و خوشحالی فراوان به کنعان بازگشتند، اما به فکر آینده بودند که اگر پدر با فرستادن برادر کوچک (بنیامین) موافقت

نکرد، عزیز مصر آن‌ها را قبول نمی‌کند و سهمیه‌ای به آن‌ها نمی‌دهد. پس چون نزد پدر بازگشتند گفتند: «پدر! دستور داده شده که در آینده (به ما جیره ندهند و) برنامه‌ای برای ما نکنند».

در این آیه زمان حرکت در نظر گرفته شده است. بازگشت برادران به پدری که زمان در آن در حال حرکت است.

حوزه مبدأ (بازگشتن)	نگاشت	حوزه مقصد (آینده)
برگشتن به سوی پدر	←	فرستادن برادر کوچک

وَاللَّيْلِ إِذَا يَسِرٌ (فجر: ۴)

«و به شب هنگامی که (به سوی روشنایی روز) حرکت می‌کند سوگند».

گویی شب موجود زنده‌ای است و دارای حس و حرکت که در تاریکی خود گام بر می‌دارد، و به سوی صبحی روشن حرکت می‌کند.

اگر الف و لام «اللیل» به معنی عموم باشد تمام شب‌ها را شامل می‌شود که خود آیتی است از آیات خدا، و پدیده‌ای است از پدیده‌های مهم آفرینش. اگر الف و لام آن عهد باشد به شب معینی اشاره دارد، و به تناسب سوگندهای گذشته منظور شب عید قربان است که حجاج از عرفات به «مزدلفه» (مشعر الحرام) و بعد از گذراندن شب در آن وادی مقدس به هنگام طلوع آفتاب به سوی سرزمین منی روان می‌شوند. این تفسیر در روایاتی که از معصومین نقل شده نیز آمده است.

به هر حال شب از آیات عظمت الهی است و از موضوعات پراهمیت عالم هستی، شب حرارت هوا را تعدیل می‌کند، و به همه موجودات آرامش می‌بخشد، و جو آرامی برای راز و نیاز به درگاه خدا فراهم می‌سازد. بنابراین در این آیه زمان به‌مثابه حرکت است.

به هر حال پیوند این قسم‌های پنج‌گانه (سوگند به فجر، و شب‌های ده‌گانه، و زوج و فرد و شب به هنگامی که حرکت می‌کند) در صورتی که همه را ناظر به ایام ذی‌الحجه و مراسم بزرگ حج بدانیم روشن است.

حوزه مبدأ (شب)	نگاشت	حوزه مقصد (طلوع)
شب عید قربان	←	سرزمین منی

۴-۵. زمان به‌مثابه جان‌بخشی

إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا (دهر: ۱۰)

«همانا ما از پروردگاران خائف هستیم در آن روز که عبوس و شدید است».

عبارت استعاری «قمطیرا» و استعاره مفهومی «یوما» است. تعبیری از روز قیامت به روز «عبوس» و «سخت» با اینکه عبوس از صفات انسان است و به کسی می‌گویند که قیافه‌اش را در هم کشیده، به خاطر تأکید بر وضع وحشتناک آن روز است، یعنی آنقدر حوادث آن روز سخت و ناراحت‌کننده است که نه تنها انسان‌ها در آن روز عبوسند، بلکه گویی خود آن روز عبوس است.

حوزه مبدأ (روز)	نگاشت	حوزه مقصد (قیامت)
عبوس و سخت	←	روز حسابرسی و قیامت

۵-۵. زمان به‌مثابه ظرف^{۱۶}

وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا (دهر: ۲۰)

«و هنگامی که آنجا را ببینی نعمت‌ها و ملک عظیمی را می‌بینی».

عبارت استعاری «نعمت‌ها و ملک عظیمی» و استعاره مفهومی «ثم» است. در این آیه «ثم» با فتحه اول به ظرف مکان اشاره دارد. اگر چشم خود را به بهشت بیندازی، در آنجا

نعیمی می‌بینی (خداوند) که با زبان قابل وصف نیست و ملک کبیری می‌بینید که با هیچ مقیاسی نمی‌توان تقدیرش کرد. قیمت به عنوان ظرفی در نظر گرفته شده است که خداوند نعیم آن است و در آن پاداش‌ها و نعمت‌های فراوانی بر نیکوکاران عرضه می‌دارند و ستمکاران و گنهکاران را به مجازات بشارت داده است.

حوزه مبدأ (آنجا)	نگاشت	حوزه مقصد (قیامت)
ملک عظیم خداوند	←	مجازات ستمکاران

وَجَاءُوا أَبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ (یوسف/۱۶)

و شبانگاه گریه‌کنان نزد پدر آمدند. (۱۶)

ذکر عنصر زمانی «عشائاً» نقش بسیار مهمی در فهماندن حيله‌گری برادران دارد. برادران تا وقت شب صبر کردند تا هنگام رفتن نزد پدر به او بگویند که ما تا دیروقت به دنبال برادرمان گشتیم و اثری از او نیافتیم و از این بابت بسیار ناراحتیم (میزایی، ۱۳۸۶، ص. ۴۴). ذکر زمان «عشائاً» نقش تعدیل‌کننده‌ای در تحلیل شخصیت برادران یوسف (ع) دارد. آن‌ها از تاریکی شب به عنوان بهانه و دستاویز جهت توجیه عمل مکارانه و غیرانسانی خود استقامت می‌کنند. آن‌ها در هنگام شب چنین وانمود می‌کنند که از شدت غم از دست دادن یوسف اندوهگین هستند (آیت‌الهی، ۱۳۸۶، ص. ۱۶).

تقدیم ظرف «عشائاً» بر حال «یبکون» دلالت بر اهمیت وقت‌شناسی در موقعیت نقشه دارد، چرا که آنان رفتن نزد پدر را تا شب‌هنگام و تاریکی شب به تأخیر انداختند به این دلیل که آن موقع، مناسب صحبت درمورد حمله گرگ‌ها بود و می‌توانستند مسئله غافلگیر شدن و جنایتشان را در حق یوسف (ع) را به خوبی بازی کنند (ابوحمد، بی‌تا، ص. ۶۹).

حوزه مبدأ (تاریکی شب)	نگاشت	حوزه مقصد (وقت‌شناسی)
تاریکی شب	←	زمان حمله گرگ‌ها

۵-۶. زمان به‌مثابه نیرو

يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَحَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا (دهر: ۷)

«آن‌ها به نذر خود وفا می‌کنند و از روزی که عذابش گسترده است می‌ترسند».

در این آیه زمان به شکل نیروست. ترس انسان از شر آن روز بزرگ است که به ایمان و

مسئله معاد و احساس مسئولیت شدید در برابر فرمان الهی است اشاره دارد.

حوزه مبدأ (وحشت)	نگاشت	حوزه مقصد (مرگ)
ترس و وحشت	←	مرگ

فَيَوْمَئِذٍ لَا يُعَذِّبُ عَذَابُهُ أَحَدًا (فجر: ۲۵)

«در آن روز هیچ‌کس عذابی همانند عذاب او را متحمل نمی‌شود». این آیه شریفه شدت

عذاب الهی را در آن روز تشریح می‌کند. در این آیه منظور از روز همان روز قیامت است.

می‌فرماید: «در آن روز هیچ‌کس همانند او [- خدا] عذاب نمی‌کند» (فَيَوْمَئِذٍ لَا يُعَذِّبُ عَذَابُهُ

أَحَدًا). آری! این طغیانگرانی که به هنگام قدرت بدترین جرائم و گناهان را مرتکب شدند در

آن روز چنان مجازات می‌شوند که سابقه نداشته، همان‌گونه که نیکوکاران چنان پاداش‌هایی

می‌بینند که حتی از خیال کسی نگذشته است.

حوزه مبدأ (عذاب)	نگاشت	حوزه مقصد (قیامت)
عذاب الهی	←	روز قیامت و رستاخیز

جدول ۱: بسامد استعاره‌های مفهومی زمان در سوره‌های پژوهش

Table 1: The frequency of conceptual metaphors of time in Surahs.

نام سوره	مکان	شی	حرکت	جان‌بخشی	ظرف	نیرو	تعداد
دهر	۱	۴	-	۲	۱	۱	۹
یوسف	۱	۲	۶	۲	-	-	۱۱
فجر	۱	۱	۱	-	-	۱	۴

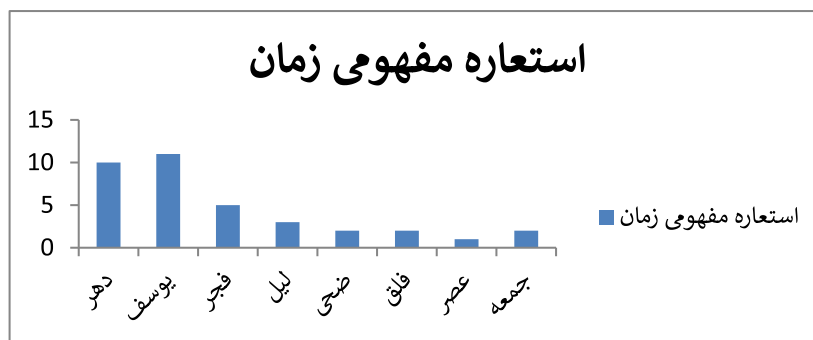
۳	-	-	-	-	۲	۱	لیل
۲	-	-	-	-	۲	-	ضحی
۲	-	-	-	-	۲	-	فلق
۱	-	-	-	-	۱	-	عصر
۲		-	-	-	۱	۱	جمعه
۳۴	۲	۱	۴	۷	۱۵	۵	تعداد کل

۷-۵. مقایسه حوزه‌های مبدأ استعاره‌های زمان

پس از استخراج آیه‌های حاوی استعاره‌های زمان از هشت سوره قرآن (دهر، یوسف، فجر، لیل، ضحی، فلق، عصر، جمعه) حوزه‌های مفهومی زمان از قرار زیر به دست آمد:

زمان به‌مثابه مکان، زمان به‌مثابه شیء، زمان به‌مثابه حرکت، زمان به‌مثابه جان‌بخشی، زمان به‌مثابه ظرف و زمان به‌مثابه نیرو.

نتایج به دست آمده از نمودار ۱ نشان می‌دهد بیشترین کاربرد استعاره‌های مفهومی در سوره یوسف با تعداد ۱۱ مورد است.

نمودار ۱: نمودار استعاره‌های مفهومی

Figure1: The chart of conceptual metaphors

۶. نتیجه

نتایج پژوهش حاضر که مبتنی بر رده‌بندی استعاره‌های مفهومی زمان و همچنین میزان بسامد آن‌ها بود نشان داد که زمان در روایات قرآن به دو معنا قابل تنظیم است، زمانی که به دنیا تعلق دارد به معنای متعارف آن یعنی مقدار حرکت به کار می‌رود و زمانی که متعلق به برزخ و آخرت است به عبارت دیگر، زمان به معنای متعارف با زمان در آیات مربوط به دنیا اشتراک لفظی و معنوی دارد، اما نسبت به زمان در عالم مافوق مادی فقط اشتراک لفظی دارد. از سوی دیگر آیات مربوط به زمان در دنیا با توجه به موضوع زمان به دو قسمت تقسیم می‌شود:

قسمت اول: در تعداد زیادی از این آیات اجزای گسترده‌ای برای زمان ذکر شده است. این تقسیم‌بندی‌های زمانی یا از نظر تغییر کیفیت مانند صبح، عصر، سحر و غیره و یا از نظر تغییر کمیت مانند روز، هفته، ماه، سال و غیره با توجه به مرور زمان (دیروز، امروز، فردا) دسته‌بندی شده‌اند.

قسمت دوم آیاتی که بیانگر مدت زمان آفرینش هستند. در این آیات مدت زمان خلقت این جهان شش روز ذکر شده است. همه این آیات وجود تدریجی جهان را نشان می‌دهد. همچنین آیات مربوط به عالم برزخ که در آن استعاره‌های زمانی به کار رفته است، به دو قسمت تقسیم می‌شود: اول، آیاتی که در آن‌ها مدت زمان برزخ مورد سؤال قرار گرفته است. دوم، آیاتی که ظاهراً بر وجود اجزای محدود زمان مانند شب و روز دلالت دارد.

آیات مربوط به زمان آخرت از نظر زمانی به سه قسمت تقسیم می‌شود: اول آیاتی که به زمان قیامت اشاره دارد، دوم آیاتی که در مورد مدت قیامت بحث می‌کند و سوم آیاتی که برخی از اجزای متناهی زمان را نشان می‌دهند، مانند روز و شب.

از آیات بررسی شده در سوره‌های مورد تحقیق و در کلیت گفتمانی آن‌ها این نتیجه حاصل می‌شود که زمان در دنیا به میزان حرکت و سرعت جسم بستگی دارد و با آن رابطه مستقیم دارد، یعنی هر چه میزان حرکت جسم بیشتر باشد، زمان اندازه‌گیری طولانی‌تر است، اما زمان در عالم برزخ و آخرت بستگی به درجه جدایی از ماده و مادیت دارد و با آن رابطه مستقیم دارد، یعنی هر چه جدایی از ماده و مادیت بیشتر باشد زمان سپری شده بیشتر شده و بالعکس.

واکاوی دقیق روایت‌های قرآنی مورد پژوهش این موضوع را نشان داد که سؤال از مدت توقف در برزخ بیانگر این است که اگرچه در این دنیا وقت وجود دارد، اما این زمان به معنای غیرمتعارف به کار می‌رود، زیرا ملاک سنجش آن میزان جدایی انسان از ماده است و چیزهای مادی. از آنجا که عالم برزخ ما بین عالم مادی دنیا و مجرد آخرت است و در واقع ادامه حیات در دنیا است و ارتباط ارواح و ماده در آن به یکباره قطع نمی‌شود، بنابراین میزان جدایی عالم برزخ از ماده و در نتیجه زمان کم‌تر از آخرت خواهد بود. پس در عالم برزخ، درک مرور زمان به معنای نامتعارف وجود دارد و این درک بسته به زمان تجرد مردم از ماده متفاوت است. به عبارت دیگر، هر چه دلبستگی انسان به ماده بیشتر باشد، گذر زمان را بیشتر درک می‌کند و هر چه تجرد بیشتر باشد، بیشتر در احاطه زمان قرار می‌گیرد. او میزان و نحوه این تجرد را با اعمال خود در دنیا مشخص می‌کند.

گفتنی است صحبت از مدت توقف قیامتیان در عالم قیامت نشان می‌دهد که عالم آخرت نیز خالی از زمان است و در آن دنیا نیز مانند برزخ، ملاک درک مرور زمان، تجرد فردی است. بر اساس این دسته از آیات، برخی مانند مشرکان زمان را به اندازه طولانی و برخی مانند مؤمنان در یک چشم به هم زدن مدت زمان قیامت را درک می‌کنند. به علاوه در مورد وجود زمان در عالم فوق مادی ما که برزخ و آخرت است، دو دیدگاه متضاد وجود

دارد. اول ماهیت فرازمانی این عوالم و دوم موقتی بودن آن‌ها. اما با توجه به آیات مورد بررسی، عالم مادی زمانی عالم ثابتی است که به معنای حق و باطل این جهان ماورائی است. نقش مکان نیز در بازنمایی زمان در استعاره‌های روایات قرآن کریم انکارناپذیر است، نمود آن را در آیاتی که از نزدیک شدن قیامت خبر می‌دهد به وفور می‌توان دید. زمان از یک طرف می‌تواند مکانی باشد که ما به سمت آن حرکت می‌کنیم و از طرف دیگر زمان می‌تواند جسم متحرکی باشد که به سمت ما حرکت می‌کند و ما به عنوان ناظر ثابت هستیم. زمان این قابلیت را دارد که شخصیت بدهد و جان ببخشد و شباهت‌های زیادی ایجاد کند و تجلی این توانایی را می‌توان در آیات کتاب مقدس مشاهده کرد. نتایج پژوهش حاضر مؤید این نکته است که استعاره‌های مفهومی زمان بیشتر استعاره‌های هستی‌شناسانه هستند که حجم، جنسیت، شکل، وزن، بُعد، فاصله، سطح به مفاهیمی مانند دنیا، گناه، کفر، ایمان و ... را بیان کرده و معانی بدیعی به‌دست داده است. در این استعاره‌ها وزن، شکل، صورت، بُعد، سطح و ... به عنوان حوزه مبدأ در نظر گرفته شده است و در حوزه مقصد مفاهیمی چون علم، حیات، حق، باطل، گناه و ... را بیان می‌کنند.

پی‌نوشت‌ها

1. conceptual metaphor
2. Langacker
3. mapping
4. source domain
5. target -domain
6. center- periphery
7. route-goal relationship
8. Siregar
9. Amraei
10. Nisa
11. Suryadi

12. ontological metaphor
13. structural metaphor
14. directional metaphor
15. movement/path
16. recipient

منابع

- امینی، ف.، فتاحی‌زاده، ف.، و افراشی، آ. (۱۳۹۷). مفهوم‌سازی اعمال نیک در قرآن با رویکردی شناختی. *پژوهش‌های زبان شناختی قرآن*، ۱، ۲-۱۸.
- حبیبی، ف.، فتاحی‌زاده، ف.، و افراشی، آ. (۱۳۹۹). بررسی تطبیقی استعاره مفهومی واژه‌ها و قول‌ها در قرآن کریم با رویکرد شناختی. *پژوهشنامه تفسیر و زبان قرآن*، ۲، ۱-۱۸.
- حجازی، ش.، بهارزاده، پ.، و افراشی، آ. (۱۳۹۷). تحلیل شناختی استعاره‌های مفهومی حرکت در قرآن کریم. *مطالعات قرآنی و فرهنگ اسلامی*، ۳، ۱-۲۰.
- شادمان، ی.، نبی احمدی، م.، و ملکیان، س. (۱۴۰۰). نقش استعاره‌های مفهومی در ترجمه صحیفه سجاده از منظر زبان‌شناسی شناختی و الگوی لیکاف و جانسون. *پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی*، ۱۴، ۱۲۲-۱۴۴.
- شکری، ی.، شمسی‌زاده، س. (۱۳۹۷). بررسی استعاره زمان در تاریخ بیهقی با رویکرد زبان‌شناسی شناختی. *نشریه مطالعات زبانی و بلاغی*، ۱۸، ۲۱۱-۲۳۲.
- طالبی انوری، ع.، میردهقان، م.، عبدالکریمی، س.، درزی، ق. (۱۳۹۷). تبیینی شناختی بر استعاره‌های شباهت بنیاد در یازده جز پایانی قرآن مجید. *نشریه زبان شناخت*، ۱، ۴۹-۷۵.
- قائمی، م.، و ذوالفقاری، ا. (۱۳۹۸). مطالعه مدل‌های شناختی زمان در متن قرآن بر اساس نظریه استعاره مفهومی. *پژوهش‌های زبان شناختی قرآن (کاوشی نو در معارف قرآنی)*، ۱، ۱۲۳-۱۴۴.
- موسوی کریمی، س. م. (۱۳۷۹). زمان چیست. *نامه مفید*، ۲۳، ۸۹-۱۱۳.
- هاشمی، ح.، و سیفی پرگو، م. (۱۳۸۹). استعاره‌های مفهومی در قرآن از منظر زبان‌شناسی شناختی. *پژوهشنامه علوم و معارف قرآن کریم*، ش ۳، ۹-۳۳.

هاوکس، ت. (۱۳۸۰). *استعاره*. ترجمه ف. طاهری. تهران: نشرمرکز.

References

- Ahmad, H. M. (2022). The Translation of Orientational Metaphors in Qur'an: A Cognitive-Based Study. *British Journal of Translation, Linguistics and Literature*, 2(3), 02-16.
- Ahmad, H. M. (2022). The Translation of Orientational Metaphors in Qur'an: A Cognitive-Based Study. *British Journal of Translation, Linguistics and Literature*, 2(3), 02-16.
- Amini, F., Fattahizadeh, F., & Afrashi, A. (2018). Conceptualization of good deeds in the Qur'an from a cognitive perspective. *Quranic Linguistic Research*, 7(1), 1–18. [In Persian].
- Amraei, M. (2022). A study of movement schemas in the Holy Quran from the perspective of cognitive linguistics ("فی" and "من") as a model. *Lisān-i Mubīn*.
- Amraei, M. (2022). A study of movement schemas in the Holy Quran from the perspective of cognitive linguistics ("فی" and "من") as a model. *Lisān-i Mubīn*.
- Band Haman A. A. (2015). 'light' as a Source Domain for Metaphors in the Holy Quran.
- Band Haman A. A. (2015). 'light' as a Source Domain for Metaphors in the Holy Quran.
- Eelterecki, V., & Green, M. (2011). *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Mahwah, NJ and Edinburgh.
- Eelterecki, V., & Green, M. (2011). *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Mahwah, NJ and Edinburgh.
- Evans, V. (2013). *Language and Time: A Cognitive Linguistics Approach*. Cambridge University Press.
- Evans, V. (2013). *Language and Time: A Cognitive Linguistics Approach*. Cambridge University Press.
- Evans, V., & Evans, G. M. Green (2006), *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh: CUP.
- Evans, V., & Evans, G. M. Green (2006), *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh: CUP.
- Habibi, F., Fattahizadeh, F., & Afrashi, A. (2020). A comparative study of the conceptual metaphor of words and sayings in the Holy Qur'an from a cognitive perspective. *Journal of Exegesis and Qur'anic Language*, 9(1), 115–133. [In Persian].

- Hashemi, H., & Seifi Pargoooh, M. (2010). Conceptual metaphors in the Qur'an from the perspective of cognitive linguistics. *Pazhuheshnameh-ye Ulum va Ma'aref-e Qur'an Karim*, 3, 9–33.[In Persian]
- Hawkes, T. (2001). *Metaphor* (F. Taheri, Trans.; 2nd ed.). Nashr-e Markaz.[In Persian]
- Hejazi, S., Baharzadeh, P., & Afrashi, A. (2018). A cognitive analysis of conceptual metaphors of motion in the Holy Qur'an. *Quranic Studies and Islamic Culture*, 2(3), 1–20.[In Persian].
- Khan, S., & Ali, R. (2021). Dichotomy of language & thought in the interpretation of metaphor in the Quran. *Journal of Nusantara Studies (JONUS)*, 6(1), 95-117.
- Khan, S., & Ali, R. (2021). Dichotomy of language & thought in the interpretation of metaphor in the Quran. *Journal of Nusantara Studies (JONUS)*, 6(1), 95-117.
- Langacker, R. W. (1987). *Foundations of cognitive grammar: Volume I: Theoretical prerequisites* (Vol. 1). Stanford university press.
- Langacker, R. W. (1987). *Foundations of cognitive grammar: Volume I: Theoretical prerequisites* (Vol. 1). Stanford University Press.
- Makarem Shirazi, N. (1992). *Tafsir Nemouneh* (Vols. 1–28; 10th ed.). Dar al-Kutub al-Islamiyyah.
- Mousavi Karimi, S. M. (2000). What is time? *Name-ye Mofid*, 23, 89–113.[In Persian]
- Nisa, K. (2022). *Conceptual metaphor analysis in Yusuf Ali's English translation of Al-Qur'an Surah Al-furqon and Al-mu'minin* (Doctoral dissertation, Universitas Islam Negeri Maulana Malik Ibrahim).
- Nisa, K. (2022). *Conceptual metaphor analysis in Yusuf Ali's English translation of Al-Qur'an Surah Al-furqon and Al-mu'minin* (Doctoral dissertation, Universitas Islam Negeri Maulana Malik Ibrahim).
- Shadman, Y., Nabi Ahmadi, M., & Malekian, S. (2021). The role of conceptual metaphors in the translation of Sahifa Sajadieh from the perspective of cognitive linguistics and the Lakoff & Johnson model. *Translation Studies in Arabic Language and Literature*, 24(14), 121-144. [In Persian].<https://doi.org/10.22054/rctall.2020.54612.1500>
rctall.atu.ac.ir+2rctall.atu.ac.ir+2
- Shokri, Y., & Shamsizadeh, S. (2018). A study of time metaphor in *Tarikh-e Beyhaqi* with a cognitive linguistics approach. *Journal of Linguistic and Rhetorical Studies*, 9(18).

- Suryadi, M., & Uctuvia, V. (2023). Conceptual metaphor of 'heart' in popular JAVANESE love song. *SEMIOTIKA: Jurnal Ilmu Sastra dan Linguistik*, 24(1), 11-19.
- Suryadi, M., & Uctuvia, V. (2023). Conceptual metaphor of 'heart' in a popular JAVANESE love song. *SEMIOTIKA: Jurnal Ilmu Sastra dan Linguistik*, 24(1), 11-19.
- Talebi Anvari, A., Mirdehghan, M. N., Abdolkarimi, S., & Darzi, G. (2018). A cognitive explanation of similarity-based metaphors in the last eleven parts of the Holy Qur'an. *Language Studies*, 9(1), [pp. 123-141]. Retrieved from <https://en.civilica.com/doc/1512167/> Civilica
- Ghaemi, M., & Zolfaghari, A. (2019). Study of cognitive models of time in the Qur'anic text based on conceptual metaphor theory. *Journal of the Iranian Association of Arabic Language and Literature*, 15(50), 80-102.[In Persian]